Vasile BOTNARCIUC

DESPRE O ALTĂ ABORDARE A FENOMENELOR DE SINTAXĂ

Problema unităţilor sintactice fundamentale (propoziţia, fraza, părţile de propoziţie, sintagma şi îmbinările de cuvinte) se discută în contradictoriu vreme îndelungată. Drept rezultat, a devenit limpede că tradiţionala concepţie, bazată pe cunoscutele principii ale logicii formale, trebuie neapărat revizuită, dat fiind că ea nu mai poate face faţă rigorilor sintaxei moderne. Unii cercetători de la noi şi din România propun, fără a ezita, „o regândire şi o restructurare a principiilor de clasificare de o aşa manieră încât la fiecare nivel de analiză (simplu sau complex, inferior sau superior) obiectul, adică limba, să apară în totalitatea sa”[1].

Făcând un tur de orizont, se poate constata că în sintaxologia românească s-au conturat câteva puncte de vedere privind statutul, particularităţile constitutive, structural-semantice, precum şi cele conţinutal-sistemice ale unităţilor sintactice fundamentale amintite mai sus. Unul dintre aceste puncte de vedere câştigă tot mai mulţi adepţi, începând cu a doua jumătate a secolului trecut. Este reprezentat în lingvistica de la noi de I. Eţcu[2], N. Iavorschi, E. Ungureanu, T. Corcodel, E. Belinschi, S. Ciobanu ş.a., cercetători care au spart tiparele raţionamentelor tradiţionale datorate imixtiunii logicii formale în studiul sintaxei, faptele sintactice fiind examinate în lumina teoriei sistemelor, iar concluziile fiind puse în deplin acord cu rigorile epistemologice. Drept rezultat, edificiul sintaxologiei tradiţionale câştigă robusteţea mult dorită, mulţimea contradicţiilor ce-i surpau fundamentul cedând locul unei înlănţuiri logice a argumentelor. Vom încerca în cele ce urmează să actualizăm doar câteva dintre ideile şi concluziile formulate de aceşti cercetători în lucrările monografice apărute în ultima vreme. Necesitatea unui asemenea act îşi găseşte justificare şi prin faptul că o serie de idei şi concluzii, formulate în cadrul concepţiei menţionate, deşi au o valoare teoretică incontestabilă, nu au ajuns să fie fructificate şi de autorii de manuale pentru şcolile de toate gradele, din care cauză gramatica, în loc să fie, aşa cum pretinde, un mijloc de disciplinare a gândirii, continuă să fie adesea, vorba lui Creangă, un cumplit mijloc de tâmpire.

Să începem de la opinia unanim acceptată că limba se prezintă ca un sistem sau, mai precis, ca un sistem de sisteme. De aici decurge cu claritate că orice nivel al limbii este dominat de rigorile sistemicităţii, inclusiv nivelul sintactic. Până aici totul e clar. Atâta doar că la întrebarea, pe deplin îndreptăţită, în ce constă caracterul de sistem al nivelului sintactic al limbii, sintaxologia tradiţională nu ne dă nici un răspuns. Ba mai mult: ea nici nu şi-a pus-o. Raţionamentul care

BDD-A20880 © 2004 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:52:56 UTC)

ne-ar asigura răspunsul corect este foarte simplu: dacă sistemul se caracterizează printr-o totalitate de elemente aflate în relaţii de interdependenţă, orice unitate a nivelului sintactic, care se supune rigorilor sistemicităţii, trebuie considerată ca un sistem. Aceasta este prima concluzie importantă.

Să purcedem mai departe: pentru denumirea unor fenomene ale nivelului sintactic al limbii se folosesc câte doi termeni. Astfel, pentru înlănţuirea de logoforme care se manifestă ca unităţi comunicative se folosesc termenii **propoziţie** şi **enunţ**, iar pentru înlănţuirea de logoforme care se manifestă ca unităţi nominative se utilizează termenii **sintagmă** şi **îmbinare de cuvinte**. Se ştie că utilizarea inadecvată a termenilor este contraindicată în orice ştiinţă. Cu atât mai mult, ea este inadmisibilă în ştiinţa limbii. Şi atunci s-a convenit ca termenii **propoziţie** şi **sintagmă** să fie folosiţi la denumirea abstracţiilor ştiinţifice, iar pentru denumirea faptelor empirice să fie utilizaţi termenii **enunţ** şi **îmbinare de cuvinte**. Astfel, prin înlănţuirea de logoforme, adică de forme ale cuvintelor, noi formăm unităţi concrete de comunicare, adică **enunţuri,** şi unităţi nominative, adică **îmbinări de cuvinte**. Numărul lor este infinit şi, ca să ne putem cât de cât descurca în ele, e nevoie să recurgem la o serie de operaţii logice: să reducem infinitul la finit, concretul la abstract, senzorialul la raţional. Lucru pe care în parte l-a făcut sintaxologia tradiţională, dar care nu a fost conştientizat până la capăt şi din care nu s-au tras concluziile necesare. Aşa-numitele părţi de propoziţie: subiectul, predicatul, complementul etc. sunt nişte abstracţii ştiinţifice, creaţii ale cercetătorilor, deci ţin de sintaxologie şi nu de sintaxă. La fel şi sintagmele atributive, completive şi cele circumstanţiale sunt nişte abstracţii ştiinţifice.

În procesul comunicării noi operăm nu cu subiecte, predicate, cu sintagme atributive, completive etc., ci cu forme concrete ale cuvintelor şi cu îmbinările acestor forme ale cuvintelor. În calitatea lor de abstracţii, de categorii ştiinţifice, de exemplu, subiectul, predicatul sau complementul etc. denumesc funcţiile îndeplinite de clase de logoforme în actul comunicării. Spre deosebire de unităţile de comunicare infinite ca număr, numărul acestor funcţii este limitat. Când folosim expresiile „**subiectul este exprimat prin cutare cuvânt, predicatul este exprimat prin**…”, recunoaştem, de fapt, natura raţională, statutul de categorii ştiinţifice al acestor părţi de propoziţie. În felul acesta se recunoaşte, dar nu se conştientizează că un cuvânt în cadrul unei unităţi de comunicare şi funcţia pe care o îndeplineşte, cea de subiect, predicat etc., sunt lucruri cu desăvârşire diferite. Şi atunci vom spune că subiectul, predicatul etc., ca părţi ale propoziţiei, ţin de domeniul sintaxologiei, iar cuvintele concrete ce îndeplinesc aceste funcţii ţin de domeniul sintaxei. La fel stau lucrurile şi cu îmbinările de cuvinte, adică cu unităţile nominative ale sintaxei, constituite din două sau mai multe logoforme pe baza unor raporturi de subordonare.

BDD-A20880 © 2004 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:52:56 UTC)

Icoana Maicii Domnului, sec. XVIII

La nivelul enunţului îmbinările de cuvinte sunt neanalizabile, întrucât realizează în fiecare caz aparte o singură funcţie propoziţională. Diversitatea nelimitată a îmbinărilor de cuvinte poate fi redusă la un număr limitat de invariante, de esenţe, numite sintagme (atributive, completive şi circumstanţiale), care au în calitate de termen subordonat, respectiv un atribut, un complement, un circumstanţial. Aşadar, îmbinările de cuvinte trebuie considerate realizări concrete ale sintagmelor. De exemplu, îmbinarea de cuvinte *concepţie ştiinţifică* constituie o realizare individuală a sintagmei atributive, îmbinarea *a cuceri cosmosul* este o realizare a sintagmei completive, iar îmbinarea *a călători prin România* este o realizare individuală a sintagmei circumstanţiale.

În felul acesta, am ajuns la a doua concluzie de principiu: există două feluri de realităţi: realitatea limbii, faptele concrete pe care le pronunţăm, le auzim, le scriem, şi realitatea raţionamentelor, categoriile ştiinţifice care reprezintă esenţa unor clase de fapte concrete, omogene. Prima se numeşte realitatea **ontică**, **empirică,** iar cea de-a doua – realitatea **gnostică**, **teoretică**.

Şi încă ceva. Sintaxologia tradiţională susţine că doar subiectul şi predicatul sunt părţi principale, constitutive şi doar ele sunt necesare şi suficiente pentru ca pe baza lor să se formeze unităţi de comunicare cu înţeles deplin. Această afirmaţie corespunde numai în parte adevărului, adică în măsura în care se referă la unităţi de comunicare de tipul: *Universul există, Soarele străluceşte, Copila zâmbeşte, Ionel doarme, Grivei latră* etc. Logoformele: *universul, soarele, copila, Ionel, Grivei* numesc obiecte izolate, care îşi manifestă

BDD-A20880 © 2004 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:52:56 UTC)

existenţa sau comportamentul într-un fel oarecare. Logoformele: *există, străluceşte, zâmbeşte, doarme, latră* numesc forma de existenţă sau de manifestare a unor obiecte, fiinţe sau fenomene izolate. Vedem deci că în toate unităţile de comunicare de acest fel avem de-a face cu două funcţii: funcţia cuvintelor ce denumesc obiecte izolate şi funcţia cuvintelor ce denumesc forma de existenţă a obiectelor respective. Aceste două funcţii, numite subiect şi predicat, se prezintă ca două abstracţii ştiinţifice existente doar în mintea cercetătorului. Acest fel de subiect şi acest fel de predicat reflectă esenţa unei clase nelimitate de unităţi de comunicare într-un anume tip de propoziţie, în propoziţia bimembră, care într-adevăr este un veritabil sistem propoziţional, dar nu şi unicul. Alte clase de unităţi de comunicare, care denumesc alte situaţii, îşi reprezintă esenţa în alte sisteme propoziţionale. Astfel, unităţile de comunicare de tipul: *Studentul compune versuri*, *Bunica taie pâine* sunt reprezentate de propoziţia trimembră **subiect + predicat + complement direct**, care va constitui un alt sistem propoziţional; unităţile de comunicare de tipul: *Soarele a intrat în nori, Apa a ţâşnit din izvor* sunt reprezentate de sistemul propoziţional trimembru: **subiect + predicat + complement de loc**; clasa de unităţi de comunicare de tipul: *Bucuria a ţinut o clipă, Nunta a durat trei zile* îşi găsesc reprezentarea abstractă în sistemul propoziţional **subiect + predicat + circumstanţial de timp**; clasa de unităţi de comunicare de tipul: *Bunica i-a dat nepoatei nişte bomboane, Fetiţa i-a dedicat frăţiorului o poezie* este reprezentat de sistemul propoziţional **subiect + predicat + complement indirect + complement direct.** După cum vedem, doar pe baza subiectului şi predicatului nu totdeauna putem forma enunţuri care s-ar manifesta ca unităţi de comunicare cu înţeles deplin. Compară: *Studentul compune…*, *Bunica taie…, Soarele a intrat…, Nunta a durat…*

Deoarece scopul nostru nu a fost depistarea, inventarierea şi enumerarea tuturor sistemelor propoziţionale, precum şi stabilirea tipologiei sintagmelor existente, ne oprim aici, nu însă înainte de a atrage atenţia că demult a venit timpul ca rezultatele cercetărilor teoretice în domeniul sintaxologiei române să-şi găsească reflectarea cuvenită şi în paginile manualelor şcolare şi ale celor de toate gradele.

NOTE

[1] Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*…, Bucureşti, 1989, p. 123.

[2] A se consulta *Sintaxa elementară a limbii române. Introducere în sintaxologie*, Ion Eţcu. (De remarcat că termenul **sintaxologie**, pus în circulaţie ştiinţifică de profesorul I. Eţcu, are o însemnătate principială şi serveşte la denumirea ştiinţei despre nivelul sintactic al limbii.)

BDD-A20880 © 2004 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:52:56 UTC)